

А.О. Полянський

**ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ
ПРАЦІ ПРОФЕСІЙНИХ СПОРТСМЕНІВ
В УКРАЇНІ**

Анотація. Стаття присвячена дослідженню окремих питань правового регулювання праці професійних спортсменів в Україні. На підставі проведеного аналізу чинного законодавства та наукової літератури надаються пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства.

Ключові слова: спорт, професійний спортсмен, трудовий договір.

Аннотация. Статья посвящена исследованию отдельных вопросов правового регулирования труда профессиональных спортсменов в Украине. На основании проведенного анализа действующего законодательства и научной литературы предоставляются предложения по совершенствованию действующего законодательства.

Ключевые слова: спорт, профессиональный спортсмен, трудовой договор.

Abstract. Article is devoted to research specific issues of legal regulation of professional athletes work in Ukraine. Based on analysis of current legislation and scientific literature offered suggestions for improving legislation.

Key words: sports, a professional athlete contract.

«Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості».

Питання правового регулювання трудових відносин, і, зокрема, професійних спортсменів є надзвичайно важливими на сьогоднішній день. Актуальність даного дослідження не викликає сумніву, так як:

по-перше, досі не визначені єдині принципи правового регулювання праці професійних спортсменів. Між тим, у цих принципах виявляється єдність і диференціація правового регулювання суспільно-трудова відносин. Розробка цих принципів дозволить зберегти основи державного регулювання трудових відносин і одночасно надати широкі повноваження сторонам трудового правовідношення з самостійного визначення необхідних умов трудового договору;

по-друге, спеціальні суб'єкти трудового права – професійні спортсмени потребують підвищеного соціального захисту. Необхідно якомога швидше розробити нову нормативну базу, яка не формально, а реально гарантувала б дотримання їхніх трудових прав;

по-третє, розробка проблеми регулювання праці професійних спортсменів доповнює вчення про суб'єктів трудового права і сприяє виробленню єдиної концепції трудової правосуб'єктності.

Саме необхідністю вирішення зазначених питань і детального розгляду особливостей трудового договору професійних спортсменів і зумовлюється актуальність теми цієї статті. Разом з тим законодавство про фізичну культуру і спорт в Україні знаходиться на стадії формування. Потребують теоретичного обґрунтування норми права, спрямовані на встановлення прав та обов'язків учасників трудових відносин, зайнятих у спортивній галузі.

Сьогодні в Україні відзначається підвищений попит на фахівців у галузі фізичної культури і спорту. В Україні склалася критична ситуація: лише 13 відсотків населення залучено до занять фізичною культурою і спортом. Світовий досвід свідчить, що рухова активність людини протягом усього життя запобігає захворюванням та поліпшує стан здоров'я. За інтегральним показником здоров'я населення – середньою очікуваною тривалістю життя людини Україна посідає одне з останніх місць в Європі. Потребує нагального розв'язання проблема розвитку спорту вищих досягнень та підготовки резерву для національних збірних команд [1].

Негативна ситуація, що склалася у сфері фізичної культури і спорту в Україні, зумовлена насамперед такими чинниками: невідповідність нормативно-правової бази сучасним вимогам; недосконалість інфраструктури у виробничій, навчально-виховній і соціально-побутовій сфері; недосконалість системи централізованої підготовки національних збірних команд, низький рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення дитячо-юнацького і резервного спорту; незадовільний стан матеріально-технічної бази. Так, в Україні рівень забезпечення населення фізкультурно-спортивними залами (з розрахунку на 10 тис. осіб) у 2–3 рази нижчий, ніж у розвинутих державах, плавальними басейнами – у 30 разів. Понад 80 відсотків спортивних майданчиків не відповідають сучасним вимогам; недостатнє бюджетне фінансування (з державного бюджету виділяється у середньому 0,5, з місцевих бюджетів – 2 відсотки їх видатків), неефективне залучення коштів з інших джерел, незначний обсяг інвестицій; не провадиться діяльність з випуску та проведення державних спортивних лотерей, які є одним з основних джерел фінансування спорту в багатьох країнах Європи; низький рівень заробітної плати, недостатня кількість Інструкторів з фізкультурно-оздоровчої діяльності, розбалансованість у системі підготовки та підвищення кваліфікації фахівців; низький рівень наукового забезпечення розвитку фізичної культури і спорту, недостатнє фінансування наукових досліджень; недостатнє пропагування серед широких верств населення здорового способу життя [1].

В основі серйозних занять спортом лежить постійне прагнення до підвищення спортивної майстерності з метою досягнення все більш високих спортивних результатів. За останнє десятиліття професійний спорт у фізичному і психологічному плані став одним з найважчих видів діяльності. Регламентация та реалізація основних прав спортсмена-професіонала в спорті вищих досягнень на життя, справедливу оплату праці, самореалізацію, безпечне екологічне середовище і т.д. – необхідна для забезпечення його повноцінного розвитку та безпеки. Детальне закріплення його прав та інтересів повинно відбутися не тільки на локальному рівні (у трудових

договорах, Положеннях про статус), але і на рівні спеціального закону про професійний спорт, де б специфіка цієї категорії роботи була б детально відображена.

Право громадян України на заняття фізичною культурою і спортом гарантовано Конституцією України [2]. Загальні правові, організаційні, соціальні та економічні основи діяльності у сфері фізичної культури і спорту в Україні врегульовані у Законі «Про фізичну культуру і спорт» [3], чисельними підзаконними актами [4].

За визначенням вказаного Закону «спорт – діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на виявлення та уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній, інтелектуальній та іншій підготовленостях шляхом проведення спортивних змагань та відповідної підготовки до них». А спортсмен – фізична особа, яка систематично займається певним видом (видами) спорту та бере участь у спортивних змаганнях.

Спорт в Україні має такі напрями: дитячий, дитячо-юнацький, резервний, спорт вищих досягнень, професійний, спорт ветеранів, олімпійський, не олімпійський, спорт інвалідів тощо. Для нашої роботи найбільш цікавими напрямками для дослідження виявилися спорт вищих досягнень та професійний спорт.

Спорт вищих досягнень – це напрям спорту, який забезпечує залучення спортсменів з резервного спорту шляхом подальшої спеціалізації та індивідуалізації їхнього навчально-тренувального процесу з певного виду спорту для підготовки та участі у спортивних змаганнях всеукраїнського та міжнародного рівнів. Розвиток спорту вищих досягнень забезпечують національні збірні команди та суб'єкти сфери фізичної культури і спорту, зокрема центри олімпійської підготовки, школи вищої спортивної майстерності, спортивні клуби, а також спортивні команди Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб, а також суб'єкти сфери фізичної культури і спорту, які здійснюють розвиток професійного спорту. Професійний спорт – комерційний напрям діяльності у спорті, пов'язаний з підготовкою та проведенням видовищних спортивних заходів на високому організаційному рівні з метою отримання прибутку. Діяльність у професійному спорті спортсменів, тренерів та інших фахівців, яка полягає в підготовці та участі у спортивних змаганнях серед спортсменів-професіоналів і є основним джерелом їх доходів, провадиться відповідно до Закону України «Про фізичну культуру та спорт», Кодексу законів про працю України та інших нормативно-правових актів, а також статутних та регламентних документів відповідних суб'єктів сфери фізичної культури і спорту та міжнародних спортивних організацій.

Поняття «професійний спортсмен» законодавство України, на жаль, не містить. Але ж для того, щоб проаналізувати правовий статус, виявити особливості правового регулювання праці професійних спортсменів наявність такого визначення життєво необхідно. Немає такого визначення і у Проекті Трудового Кодексу України.

Визначення професійного спортсмена знаходимо у Модельному законі про професійний спорт, прийнятому на двадцять восьмому пленарному засіданні Міжпарламентської Асамблеї держав-учасників СНД. Це фізична особа, для якої

заняття професійним спортом є основним видом діяльності, що уклала трудовий договір у сфері професійного спорту (контракт про спортивну діяльність) і одержує винагороду (включаючи заробітну плату) за підготовку до спортивних змагань, участь у них і показані результати [5].

Здається, що процитоване поняття можливо було б внести і до законодавства України, але з деякими уточненнями. Можливо треба говорити не просто про якусь діяльність професійного спортсмена, а про суспільно-корисну діяльність, адже спортивні досягнення зараховуються не тільки на користь особи, яка здобула певних успіхів, але й на користь команди, спортивного клубу та держави.

Спортсмен набуває статусу спортсмена-професіонала з моменту укладення контракту з відповідними суб'єктами сфери фізичної культури і спорту про участь у змаганнях серед спортсменів-професіоналів. Особливий характер праці професійного спортсмена об'єктивно вимагає спеціального правового регулювання відносин, що виникають при цьому, а це можливо лише у межах диференціації трудового законодавства. Наявність у законодавстві певних факторів диференційованого регулювання трудових відносин покликане захистити права і законні інтереси спортсмена-професіонала. Тому специфічні особливості їх праці (наприклад, умови та характер праці) потрібно враховувати при укладенні трудового договору (контракту).

Укладаючи трудовий договір (контракт) з професійним спортсменом, необхідно чітко визначити його трудову функцію, яка з одного боку набагато різноманітніша, ніж функції працівників інших професій, а з іншого – не настільки чітко визначена. У загальному вигляді її можна сформулювати як участь особи у тренуваннях і змаганнях з певного виду спорту.

На спортсменів можна покласти виконання таких трудових обов'язків:

- виконувати встановлені індивідуальним планом підготовки вимоги і контрольні нормативи;
- брати участь у спортивних заходах, передбачених індивідуальним планом підготовки, з досягненням певних спортивних результатів;
- носити форму організації в період участі у спортивних заходах по лінії організації;
- дотримуватися розпорядку дня, загального і індивідуального режиму тренувань, відпочинку та участі в змаганнях, морально-етичних норм спортивної поведінки;
- піклуватися про стан здоров'я і особистої гігієни, в тому числі регулярно проходити диспансеризацію; не використовувати для досягнення спортивних результатів прийоми і способи, заборонені правилами змагань, не приймати заборонені медичною комісією МОК фармакологічні засоби і методи стимуляції працездатності (допінги) [6]; у разі отримання травм або захворювання суворо виконувати лікувальні та профілактичні процедури за призначенням лікаря тощо;
- дбайливо ставитися до спортивних споруд, інвентарю, обладнання, спорядження і спортивної форми [7];
- без письмової згоди фізкультурно-спортивної організації не займатися іншими видами спорту і не брати участі в змаганнях з ним, щоб не нашкодити здоров'ю спортсмена і його спортивній майстерності тощо.

Умови оплати праці спортсменів повинні бути чітко регламентовані в трудовому договорі. При цьому слід розмежовувати заробітну плату та інші виплати стимулювального характеру та грошову винагороду за досягнення спортсменом конкретного результату в офіційному спортивному змаганні [8]. Наприклад, у трудовому договорі може бути обумовлено, що при досягненні певного результату на конкретних змаганнях (наприклад, заняття призового місця) у роботодавця виникне обов'язок виплатити спортсмену певну суму грошей. Тобто заробітна плата виплачується за працю у вигляді підготовки до змагань і участь у них, а винагорода – при досягненні конкретного спортивного результату, який був зафіксований у вигляді однієї з умов трудового договору [9]. І якщо спортсмен, беручи участь в офіційному спортивному змаганні, що входить до затвердженого календаря змагань, не посяде призове місце, у роботодавця немає підстав для невиплати або зменшення заробітної плати.

Крім того, до змісту трудового договору професійного спортсмена необхідно включати такі умови:

- обов'язок роботодавця забезпечити проведення навчально-тренувальних заходів та участь спортсмена у спортивних змаганнях під керівництвом тренера (тренерів);

- обов'язок спортсмена дотримуватися спортивного режиму, встановленого роботодавцем, і виконувати плани підготовки до спортивних змагань;

- обов'язок спортсмена брати участь у спортивних змаганнях лише за розпорядженням роботодавця;

- обов'язок спортсмена не використовувати заборонені у спорті засоби (допінг) і (або) методи, проходити допінговий контроль;

- забезпечення роботодавцем страхування життя і здоров'я спортсмена, а також медичного страхування з метою отримання спортсменом додаткових медичних та інших послуг понад встановлених програмами обов'язкового медичного страхування із зазначенням умов цих видів страхування.

Робота професійних спортсменів пов'язана з підвищеними тренувальними навантаженнями. Ця робота вимагає все більших зусиль, пошуку нових способів мобілізації функціональних резервів організму. Цілком очевидно, що нескінченно цей процес продовжуватися не може, тому перед роботодавцем все актуальнішим виявляється питання управління підготовкою спортсмена-професіонала з метою її оптимізації. Тому крім обов'язкових умов, до змісту трудового договору професійного спортсмена можуть бути включені додаткові, що не погіршують становище працівників порівняно з встановленим трудовим законодавством.

Цікавими для дослідження є питання трудової правосуб'єктності професійного спортсмена та визначення віку, з якого починається заняття професійним спортом. Адже ні для кого не є секретом, що, починаючи з 8–9 років, дітей вже можна залучати до спортивних змагань і тренувань [10]. При визначенні трудової правосуб'єктності спортсмена-професіонала необхідно законодавчо визначити вік, з якого починається заняття професійним спортом. Вважаємо, що було б доцільно передбачити можливість спортсменам дитячих та юнацьких команд, що досягли віку 14 років, за

згодою одного з батьків (опікуна, піклувальника) та органу опіки та піклування, самостійно укласти трудові договори про професійну спортивну діяльність з видів спорту, що не наносять шкоду здоров'ю й моральному розвитку неповнолітнього.

Оскільки діяльність у сфері професійного спорту має ряд особливостей, спеціальне законодавство передбачає умови надання додаткових пільг професійним спортсменам. Так, наприклад, Постановою Кабінету Міністрів України від 31 травня 1995 р. № 378 «Про затвердження Порядку та умов обов'язкового державного страхування спортсменів вищих категорій» Обов'язковому державному страхуванню підлягають спортсмени збірних команд України. Обов'язкове державне страхування здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, що виділяються на утримання штатних збірних команд України. Обов'язкове державне страхування спортсменів збірних команд України здійснюється на випадок:

- загибелі або смерті застрахованого під час підготовки до змагань та участі в них;
- втрати застрахованим працездатності внаслідок поранення, контузії, травми або каліцтва, захворювання чи інвалідності, що сталися під час підготовки до змагань та участі в них.

Але сьогодні таких пільг дуже мало, тому виникає необхідність встановлення додаткових юридичних гарантій для спортсменів-професіоналів, зокрема більш ранній вік виходу на пенсію для спортсменів-професіоналів, компенсації при отриманні спортивних травм, медичний контроль, можливість для спортсменів, які навчаються в освітніх установах, здобути освіту, поєднуючи їх з жорстким графіком тренувань та ін.

У сфері професійного спорту назріла необхідність негайного прийняття спеціального закону «Про професійний спорт». Адже Закон України «Про фізичну культуру та спорт» визначає саме загальні основи діяльності у сфері фізичної культури і спорту, не враховуючи особливості діяльності професійних спортивних організацій та спортсменів. Основною метою закону повинна стати чітка регламентація діяльності суб'єктів професійного спорту в Україні, визначення їх ролі і місця в системі трудових відносин, а також встановлення взаємних прав і обов'язків держави і учасників професійного спорту. Тому новий спеціальний закон повинен: визначити склад учасників професійного спорту, їх відмінні характеристики (наприклад, професійні спортсмени, тренери, арбітри, професійні саморегульовані організації – спортивні союзи і т. д.); передбачити кваліфікаційні характеристики суб'єктів професійної спортивної діяльності; розкрити склад і функції організацій професійного спорту, їх повноваження; особливості професійного навчання та складання кваліфікаційних іспитів (для арбітрів); відповідальність у галузі професійної спортивної діяльності, наприклад, розробити процедуру розгляду випадків неспортивної поведінки (порушення спортивної етики) тощо.

Література

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2006 р. № 1594 «Про затвердження Державної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2007-2011 роки// Офіційний

вісник України від 27.11.2006 - 2006 р., № 46, с. 45, ст. 3078, код акту 37876/2006; **2.** Офіційний вісник України від 01.10.2010. – 2010. – № 72/1 Спеціальний випуск, ст. 15, ст. 2598; **3.** Відомості Верховної Ради України від 05.04.1994. – 1994. – № 14. – ст. 80; **4.** Цільова комплексна програма «Фізичне виховання – здоров'я нації», затверджена Указом Президента України від 1 вересня 1998 року № 963/98 // Офіційний вісник України від 27.11.2006. – 2006. – № 46. – с. 45. – ст. 3078, код акту 37876/2006; Наказ Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту від 28.09.2009 № 3399 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності: організації та проведення спортивних занять професіоналів та любителів спорту; діяльності з підготовки спортсменів до змагань з різних видів спорту, визнаних в Україні» // Офіційний вісник України від 04.12.2009. – 2009. – № 91. – с. 50. – ст. 3086; Наказ Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту від 07.04.2006 № 1088 «Про затвердження Положення про Єдину спортивну класифікацію України» // Офіційний вісник України від 24.05.2006. – 2006. – № 19. – с. 47. – ст. 1382, код акту 36197/2006; Наказ Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту від 07.02.2001 «Про перелік видів спорту, що визнані в Україні» // Офіційний вісник України від 09.03.2001. – 2001. – № 8. – с. 118. – ст. 340, код акту 17903/2001; Наказ Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту від 26.06.2007 № 2301 «Про Реєстр спортивних рекордів з визнаних в Україні видів спорту» // Офіційний вісник України від 27.07.2007. – 2007. – № 52. – с. 232. – ст. 2144, код акту 40418/2007; Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.01.2006 № 4 «Про затвердження Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту у вищих навчальних закладах» // Офіційний вісник України від 29.03.2006. – 2006. – № 11. – с. 342. – ст. 770, код акту 35571/2006; **5.** Модельный закон о профессиональном спорте. Принятый на двадцать восьмом пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств-участников СНГ (Постановление № 28-8 от 31 мая 2007 года); **6.** Міжнародна конвенція про боротьбу з допінгом у спорті, Конвенцію ратифіковано Законом № 68-У (68-16) від 03.08.2006 // Офіційний вісник України від 06.09.2006. – 2006. – № 34. – с. 54. – стаття 2421; **7.** Наказ Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту від 04.02.2010 № 258 «Про затвердження Положення про порядок забезпечення вихованців, спортсменів, учнів та тренерів спортивних шкіл усіх типів, центрів олімпійської підготовки, шкіл вищої спортивної майстерності і спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю спортивним одягом, спортивним спеціальним взуттям, спортивним інвентарем індивідуального користування та терміни його використання» // Офіційний вісник України від 12.04.2010. – 2010. – № 24. – с. 105. – ст. 963; **8.** Наказ Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту від 23.09.2005 р. № 2097 «Про впорядкування умов оплати праці працівників бюджетних установ, закладів та організацій галузі фізичної культури і спорту» // Офіційний вісник України від 02.11.2005 р. – 2005. – № 42, № 44. – 2005. – ст. 348 (ДІ), с. 337. – ст. 2702; **9.** Постанова Кабінету Міністрів України від 22 березня 2000 р. № 539 «Про встановлення винагород спортсменам України – чемпіонам, призерам спортивних змагань міжнародного рівня та їх тренерам» // Офіційний вісник України від 07.04.2000 – 2000. – № 12. – с. 140. – ст. 477, код акту 15278/2000; Постанова Кабінету Міністрів України від 23 липня 2008 р. № 680 «Про заохочення спортсменів і тренерів з олімпійських видів спорту» // Офіційний вісник України від 08.08.2008 р. – 2008. – № 56. – с. 54. – ст. 1883; **10.** Закон України «Про фізичну культуру та спорт» // Відомості Верховної Ради України від 05.04.1994 р. – 1994. – № 14. – ст. 80.